

تأثیر محافظه‌کاری مشروط بر حق الزحمه حسابرسی در شرکت‌های پذیرفته‌شده بورس اوراق بهادار تهران

دکتر سید حسین سجادی^۱

استاد حسابداری دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

رحیم بنایی قدیم^۲ ©

دکترای گروه حسابداری، واحد هشتگرد، دانشگاه آزاد اسلامی، هشتگرد، ایران

(تاریخ دریافت: ۲۴ اسفند ۱۳۹۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۰ خرداد ۱۳۹۵)

هدف این مقاله تحلیل و بررسی تأثیر محافظه‌کاری مشروط بر حق الزحمه حسابرسی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران است. در این پژوهش، تأثیر محافظه‌کاری مشروط بر اساس سه مدل عدم تقارن سود و بازده سهام، اقلام تعهدی و جریان‌های نقدی و عدم تقارن پایداری سود و همچنین اثر متقابل آن‌ها با شاخص‌های حاکمیت شرکتی بر حق الزحمه حسابرسی برای ۷۹ شرکت پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، بین سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۹۲ که به روش حذف تصادفی انتخاب شده‌اند، مورد بررسی قرار گرفته است. از آزمون چاو برای تعیین همگن یا ناهمگن بودن داده‌ها استفاده شده است، که نتایج آن یا بیانگر به‌کارگیری روش رگرسیون تلفیقی و یا روش داده‌های پانلی است. برای داده‌های پانلی، برای تخمین مدل پژوهش با استفاده از نرم‌افزار Eviews-۷، از مدل‌های اثرات ثابت و اثرات تصادفی، استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که محافظه‌کاری مشروط تأثیر معنی‌داری بر حق الزحمه حسابرسی دارد و اثر متقابل مدل‌های محافظه‌کاری با شاخص‌های حاکمیت شرکتی بر حق الزحمه حسابرسی، در کل معنی‌دار نیست و در مواردی که معنی‌دار می‌باشد این اثر سبب تعدیل حق الزحمه حسابرسی شده است.

واژه‌های کلیدی: محافظه‌کاری، حق الزحمه حسابرسی، حاکمیت شرکتی، استقلال هیئت‌مدیره

^۱ sajadi@scu.ac.ir

^۲ rahim.bonabi@yahoo.com

مقدمه

بر اساس فرضیه ریسک دعاوی حقوقی و حق الزحمه حسابرسی، که اشاره به تعدیل حق الزحمه حسابرسی به سمت بالا برای انعکاس دعاوی حقوقی دارد، کاهش در هزینه‌های مورد انتظار دعاوی حقوقی ناشی از محافظه‌کاری بیشتر در گزارشگری مالی به حسابرسان این امکان را خواهد داد که حق الزحمه حسابرسی را تعدیل کنند. به این معنی که محافظه‌کاری شرطی بیشتر باید هزینه مورد انتظار دعاوی حقوقی حسابرسان را کاهش دهد [21]. آگاهی از این موارد می‌تواند حسابرسان را در شناخت محیطی بهتر از جمله ریسک ذاتی معاملات، ریسک دعاوی حقوقی، ریسک اعتباری حسابرس و همچنین قیمت‌گذاری درست حق الزحمه حسابرسی، یاری رساند. شرکت‌ها نیز از گزارشگری محافظه کارانه سود می‌برند زیرا محافظه‌کاری بیشتر، حق الزحمه حسابرسی را کاهش می‌دهد، باعث مشارکت بیشتر مدیریت صاحب‌کار در افزایش سطح کیفیت حسابرسی خواهد شد. استفاده‌کنندگان برون‌سازمانی نیز از این امر منتفع خواهند شد زیرا سبب ایجاد محدودیت در راستای مدیریت سود و رفتار گزارشگری مالی فرصت‌طلبانه مدیریت می‌شود [9] در این پژوهش ابتدا تأثیر محافظه‌کاری مشروط بر ریسک حسابرسی که با شاخص حق الزحمه حسابرسی سنجیده شده، بررسی و در ادامه نحوه تأثیر کیفیت عناصر حاکمیت شرکتی بر رابطه بین محافظه‌کاری شرطی و حق الزحمه حسابرسی مورد بررسی قرار گرفته است.

مبانی نظری پژوهش

محافظه‌کاری مشروط برای اولین بار توسط باسو [7] به‌عنوان جنبه‌ای مهم از محافظه‌کاری مطرح شد. محافظه‌کاری حسابداری یکی از مکانیزم‌های نظارتی مهم برای محدود کردن گزارشگری مالی فرصت‌طلبانه مدیر است [7]. محافظه‌کاری، رفتار فرصت‌طلبانه مدیر را محدود و از طریق تأیید پذیری نامتقارن، سوبه‌های مدیریتی را کاهش می‌دهد [3]. تأییدپذیری نامتقارن به شناسایی به‌موقع زیان‌های عملیاتی اقتصادی و عدم شناسایی به‌موقع سودهای عملیاتی اقتصادی منتهی می‌شود [2]. نبود نظارت از طریق گزارشگری محافظه‌کارانه منجر به اشتباهات و بی‌قاعدگی‌های بیشتر حسابداری می‌شود. در نتیجه حسابرسان نیاز به اجرای آزمون‌های محتوایی بیشتری برای دستیابی به سطح قابل قبول ریسک حسابرسی دارند. ترجیح حسابرسان برای محافظه‌کاری حسابداری در قالب شناخت نامتقارن سودها و زیان‌ها، ناشی از نگرانی آن‌ها از دعاوی حقوقی احتمالی است زیرا آن‌ها به احتمال زیاد در مقابل بیش از واقع بودن سود، متهم شناخته می‌شوند تا کمتر از واقع بودن آن. بر اساس تحقیق باسو [7]، حق الزحمه حسابرسی تابعی از تلاش‌های حسابرسی و ریسک دعاوی حقوقی است [22]. حسابرسان خودشان را با مطالبه حق الزحمه بیشتری از صاحب‌کارانی که دارای ریسک بیشتری هستند، محافظت می‌کنند [16]؛ [14]. محافظه‌کاری شرطی از طریق ملزم کردن شناخت به‌موقع زیان‌ها و به تأخیر انداختن شناخت سودهای اقتصادی، فرصت‌های مدیریت سود را کاهش می‌دهد [24]. چندین مطالعه قبلی به بررسی رابطه حاکمیت شرکتی و حق الزحمه حسابرسی پرداخته‌اند. مطالعه گریفن و همکاران [12] نشان داد که حاکمیت شرکتی هم دارای اثر مثبت و هم اثر منفی بر حق الزحمه حسابرسی است.

محافظه‌کاری در گزارشگری مالی می‌تواند به‌عنوان یک معیار جایگزین برای برخی مکانیزم‌های حاکمیت شرکتی مؤثر واقع شود، چون اعمال محافظه‌کاری در رفتار خوش‌بینانه مدیران، باعث کاهش مسائل نمایندگی شده و رفتار جانب‌دارانه مدیر را خنثی و پرداخت‌های فرصت‌طلبانه مدیر به خود را محدود می‌کند و ارزش افزایش‌یافته شرکت میان همه گروه‌های طرف قرارداد شرکت تقسیم و رفاه همه گروه‌ها افزایش می‌یابد که در این مفهوم محافظه‌کاری به‌عنوان یک مکانیزم قراردادی کارآمد محسوب می‌شود [9]. کیفیت حاکمیت شرکتی بالا می‌تواند منجر به کاهش دعاوی حقوقی، بنابراین کاهش ریسک حسابرسی شود و زمانی که ریسک حسابرسی کاهش می‌یابد به دلیل حاکمیت شرکتی بهتر، محافظه‌کاری بیشتر به‌ندرت سبب کاهش بیشتر حق‌الزحمه حسابرسی می‌شود. برای مثال شرکت‌های با ترکیبی مستقل‌تر، محافظه‌کارتر هستند یعنی این شرکت‌ها اخبار بد را به هنگام تر از اخبار خوب منتشر و شناسایی می‌کنند [1]. در نتیجه انتظار بر این است که هر چه قدر حاکمیت شرکتی قوی‌تر باشد، کاهش در حق‌الزحمه حسابرسی با گزارشگری محافظه‌کارانه‌تر، کاهش یابد [15].

پیشینه پژوهش

مارک و همکاران [19]، با بررسی اینکه آیا حساب‌برسان، محافظه‌کاری صاحب‌کار را ارزیابی می‌کنند یا خیر به این نتیجه رسیدند که حساب‌برسان در مقابل صاحب‌کار محافظه‌کار، حق‌الزحمه حسابرسی کمتر را مطالبه می‌کنند. نتایج پژوهش فردیناند و همکاران [12]، حاکی از وجود رابطه منفی بین هزینه‌های حسابرسی و محافظه‌کاری در گزارشگری مالی است. احمد و دوئلمن [4] تحقیقی با عنوان شواهدی از نقش محافظه‌کاری حسابداری در حاکمیت شرکتی نشان دادند که بین درصد سهام مدیران خارجی (معیار استقلال اعضای هیئت‌مدیره) و محافظه‌کاری رابطه مثبت وجود دارد و بین میزان مالکیت سهامداران نهادی و محافظه‌کاری رابطه معنی‌داری وجود ندارد. دیسندر و همکاران [10] در بررسی ارتباط بین ویژگی‌های حاکمیت شرکتی و حق‌الزحمه حسابرسی به این نتیجه رسیدند که خدمات حسابرسی و استقلال هیئت‌مدیره زمانی که مالکیت پراکنده است، مکمل هم هستند که به این مطلب اشاره دارد که مالکیت متمرکز و ترکیب هیئت‌مدیره در نظارت بر مدیریت جانشین‌های مناسبی برای هم هستند و همچنین به این نتیجه رسیدند که بین ترکیب هیئت‌مدیره (استقلال و دوگانگی مدیرعامل) و حق‌الزحمه حسابرسی ارتباط وجود دارد. بو و شارما [8] به بررسی تأثیر حاکمیت شرکتی بر فرایند حسابرسی از طریق بررسی حق‌الزحمه حسابرسی در شرکت‌های دولتی پرداختند. در این تحقیق هیچ ارتباط معنی‌داری بین اکثر متغیرهای نظام راهبردی شرکتی و حق‌الزحمه حسابرسی مشاهده نشده است که نشان می‌دهد اداره‌کنندگان شرکت دولتی به تضمین اضافی حسابرس به دلیل نظارت دقیق قانون‌گذار (دولت) نیازی ندارد. لیم [18] در تحقیقی تحت عنوان بررسی رابطه محافظه‌کاری حسابداری با حاکمیت شرکتی از سه مدل سنجش محافظه‌کاری حسابداری استفاده کرد و به این نتیجه رسید که یک ارتباط مثبت بین میزان مدیران مستقل در هیئت‌مدیره و محافظه‌کاری حسابداری در یک مدل از سه مدل مورد مطالعه وجود دارد. تای و کونتیسک [23] در تحقیقی تحت عنوان محافظه‌کاری حسابداری و ویژگی‌های کنترلی سهامداران در بورس تایلند به این نتیجه رسیدند که

شرکت‌های با استقلال اعضای هیئت‌مدیره و تمرکز مالکیت بیشتر (درصد اولین سهامدار عمده)، محافظه‌کاری بیشتری دارند و بین میزان مالکیت سهامداران نهادی و محافظه‌کاری رابطه‌ای دیده نشد. گریفین و همکاران [12]، با بررسی حاکمیت شرکتی و حق‌الزحمه حسابرسی به این نتیجه رسیدند که اگرچه حاکمیت شرکتی خوب، هزینه‌بر است ولی سبب افزایش کیفیت صورت‌های مالی و کنترل‌های داخلی خواهد شد که خود سبب کاهش ریسک حسابرسی و حق‌الزحمه حسابرسی می‌شود. بر اساس مطالعه ماسودول و همکاران [20]، یک رابطه منفی بین استقلال هیئت‌مدیره و حق‌الزحمه حسابرسی وجود دارد که به‌وسیله فرصت‌های رشد شرکت تعدیل می‌شود؛ که حاکی از اثر حاکمیت شرکتی بر ریسک حسابرسی می‌باشد. یعنی استقلال هیئت‌مدیره یکی از عوامل مهم در ارزیابی حسابرسان از ریسک کنترلی و تعیین حق‌الزحمه حسابرسی می‌باشد.

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه اول: محافظه‌کاری شرطی بیشتر، سبب کاهش حق‌الزحمه حسابرسی می‌شود.
فرضیه دوم: سطح کیفیت عناصر حاکمیت شرکتی سبب افزایش حق‌الزحمه حسابرسی در شرکت‌های با محافظه‌کاری بالا می‌شود.

روش تحقیق و روش گردآوری داده‌ها و اطلاعات

پژوهش حاضر بر اساس هدف، از نوع توصیفی و بر اساس ماهیت و روش از نوع همبستگی است. با توجه به اینکه این تحقیق می‌تواند در فرآیند تصمیم‌گیری حسابرسان مورد استفاده قرار گیرد، نوع تحقیق کاربردی محسوب می‌شود. در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات، ابتدا از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است. در روش کتابخانه‌ای، مبانی نظری پژوهش، از کتب و مجلات تخصصی فارسی و لاتین گردآوری می‌شود. سپس، برای گردآوری داده‌های پژوهش حاضر از لوح‌های فشرده آرشیو تصویری و آماري سازمان بورس اوراق بهادار تهران، سایت رسمی شرکت بورس اوراق بهادار تهران و دیگر پایگاه‌های اینترنتی مرتبط، اطلاعات حسابداری شرکت‌های بورسی و دیگر منابع اطلاعاتی استفاده شده است.

اندازه‌گیری محافظه‌کاری شرطی

در این پژوهش سه نوع مدل برای اندازه‌گیری محافظه‌کاری شرطی استفاده شده که عبارت‌اند از:

- معیار عدم تقارن زمانی سود: باسو [7] با استفاده از رگرسیون بین سود و بازده سهام، دریافت که پاسخ سود نسبت به بازده منفی (اخبار بد) به هنگام تر از پاسخ سود نسبت به بازده مثبت (اخبار خوب) است. باسو برای آزمون پیش‌بینی‌های خود از جنبه به هنگامی، از رگرسیون مقطعی زیر استفاده کرد.

$$EPS_{it} = 0 + \beta_{1it} DR_{it} + \beta_{2it} RET_{it} + \beta_{3it} DR_{it} * RET_{it} + it \quad (A1)$$

که EPS عبارت از سود هر سهم قبل از ارقام غیرعادی شرکت، در سال t تقسیم‌بر قسمت سهام سال قبل، RET_{it} بازده سهام برای ۹ ماه قبل از پایان سال مالی t تا سه ماه بعد از پایان سال t و DR_{it}

متغیر مجازی است که اگر بازده سالانه RET_{it} منفی باشد مقدار آن برابر یک و در غیر این صورت مقدار صفر منظور می‌شود. برای برآورد به‌موقع بودن اخبار خوب و اخبار بد در سطح شرکت، خان و واتز [17] دریافته‌اند که به‌موقع بودن اخبار خوب (G-score) و عدم تقارن زمانی اخبار (C-score)، تابع خطی از ویژگی‌های خاص شرکتی (اهرم، اندازه و نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری) است:

$$G\_Score = 2it = \mu 1t + \mu 2t SIZEit + \mu 3t MTBit + \mu 4t LEVi \quad (A2a)$$

$$C\_Score = 3it = 1t + 2t SIZEit + 3t MTBit + 4t LEVit \quad (A2b)$$

که $size =$ لگاریتم طبیعی کل دارایی‌های شرکت $MTB =$ ارزش بازار سرمایه تقسیم بر ارزش دفتری سرمایه و $LEV =$ نسبت بدهی به کل دارایی‌ها. رگرسیون باسو (1997)، با جایگذاری A2a و A2b در معادله (۱) به شرح زیر تعدیل می‌شود: (A3)

$$EPSit = 0 + 1it DRit + RETit (\mu 1t + \mu 2t SIZEit + \mu 3t MTBit + \mu 4t LEVit) + DRit * RETit (1t + 2t SIZEit + 3t MTBit + 4t LEVit) + (1t SIZEit + 2t MTBit + 3t LEVit + 4t DRit * SIZEit + 5t DRit * MTBit + 6t DRit * LEVit) + it$$

بعد از برآورد رگرسیون سالانه معادله (A3)، ضرایب $\{1t, 2t, 3t, 4t\}$ برای معادله (C-score) یا (A2b) تعیین شده که آن را BC-Score می‌نامیم. BC-Score میان شرکت‌ها بر اساس انحراف داده‌های مقطعی در ویژگی‌های خاص شرکت (اهرم، نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری و اندازه شرکت) و انحراف $\{$ در طول زمان متفاوت است. محافظه‌کاری شرطی عبارت است از افزایش در BC-Score.

• **معیار عدم تقارن در رابطه ارقام تعهدی و جریان نقد عملیاتی:** بال و همکاران [7] دریافته‌اند که در صورت وجود زبان‌های عملیاتی ارتباط ارقام تعهدی و جریان‌های نقد مثبت است و این معیاری از رفتار محافظه‌کارانه است. معیار مبتنی بر ارقام تعهدی و جریان‌های نقد عملیاتی بر اساس روش خان و واتز [17] برای برآورد معیار سالانه محافظه‌کاری در معادله (۱) به شرح زیر است: (B1)

$$ACCit = 0 + 1it DCit + 2it CFOit + 3it DCit * CFOit + it$$

که $Acc_{it} =$ کل ارقام تعهدی در سال t ، تقسیم بر ارزش بازار سرمایه سال قبل $t-1$ ، $CFO_{it} =$ جریان‌های نقد عملیاتی در سال t ، تقسیم بر ارزش بازار سرمایه سال قبل $t-1$ و $DC_{it} =$ متغیر مجازی است که اگر CFO_{it} منفی باشد، عدد ۱ و در غیر این صورت عدد صفر منظور می‌شود. ضریب (b3) معیار محافظه‌کاری شرطی است. این مدل نیز همانند مدل A1 بر اساس مدل خان و واتز [17] بر اساس ویژگی‌های خاص شرکت تعدیل می‌شود.

• **معیار عدم تقارن پایداری سود:** باسو [7] برای اندازه‌گیری محافظه‌کاری از جنبه پایداری، این‌طور استدلال می‌کند که احتمال تکرار تغییرات مثبت سود برای دوره‌های آتی بیشتر از احتمال تکرار تغییرات منفی سود می‌باشد. زیرا به‌کارگیری رویه‌های حسابداری محافظه‌کارانه سبب می‌شود تا شناسایی زبان‌ها به‌سرعت و در دوره جاری صورت گیرد ولی شناسایی و انعکاس سودهای احتمالی

به تدریج و طی چند دوره انجام شود. باسو برای آزمون پیش‌بینی‌های خود از جنبه پایداری از مدل رگرسیون مقطعی زیر استفاده کرد (بال و شیواکومار [6]): (C1)

$$NI_{it} = 0 + 1it DN_{it} + 2it NI_{it-1} + 3it DN_{it} * NI_{it-1} + it$$

که $\Delta NI_{it} =$ تغییر در سود قبل از ارقام غیرعادی از سال قبل t-1 تا سال جاری t، تقسیم‌پذیر ارزش بازار سرمایه اول دوره، DN_{it} یک متغیر مجازی اگر ΔNI منفی باشد، مقدار یک و در غیر این صورت صفر منظور می‌شود. ضریب متقابل بین DN ، ΔDN ، یعنی (B_3) ، درجه محافظه‌کاری شرطی را اندازه‌گیری می‌کند. شناسایی زیان‌های اقتصادی به موقع تر از سودها، دلالت بر منفی بودن $B_3 < 0$ دارد. این مدل نیز همانند مدل A1 بر اساس مدل خان و واتز [17] بر اساس ویژگی‌های خاص شرکت تعدیل می‌شود.

اندازه‌گیری کیفیت حاکمیت شرکتی

در این پژوهش با توجه به تحقیقات قبلی (ماسودول و همکاران [20]؛ دسندر و همکاران [10]؛ چای و همکاران [9])، از معیارهای کیفیت حاکمیت شرکتی یعنی استقلال هیئت‌مدیره (درصد مدیران مستقل خارج از شرکت در هیئت‌مدیره)، اندازه هیئت‌مدیره (تعداد اعضای هیئت‌مدیره)، مالکیت عمده (درصد سهام تحت تملک صاحبان بیش از پنج درصد سهام شرکت‌ها) و مالکیت نهادی (درصد سهام تحت تملک نهادها) استفاده شده است.

مدل تجربی پژوهش

برای آزمون فرضیه اول، تخمین حق‌الزحمه حسابرسی بر اساس معیارهای محافظه‌کاری شرطی و سایر متغیرهای کنترلی که در تحقیقات قبلی مانند (ویسننت و همکاران [25]؛ اشبوق و همکاران [5]؛ چوی و ژانگ [14]؛ گول و گودوین [13])، حق‌الزحمه حسابرسی را تحت تأثیر قرار می‌دهند، انجام می‌شود

$$LAUDIT_{it} = 0 + 1 CONSERVATISM_{it} + 2 BIGAF_{it} + 3 SIZE_{it} + 4 MtB_{it} + 5 FINANCE_{it} + 6 ROA_{it} + 7 ARINV_{it} + 8 MAO_{it} + 9 REPLAG_{it} + it$$

برای آزمون فرضیه دوم؛ با اعمال شاخص کیفیت حاکمیت شرکتی و رابطه متقابل بین محافظه‌کاری شرطی و شاخص کیفیت حاکمیت شرکتی، تخمین حق‌الزحمه حسابرس بر اساس متغیرهای پیش و تحقیقات قبلی (ویسننت و همکاران [25]؛ اشبوق و همکاران [5]؛ چوی و ژانگ [14]؛ گول و گودوین [13])، به شرح زیر می‌باشد:

$$LAUDIT_{it} = 0 + 1 CONSERVATISM_{it} + 2 BIGAF_{it} + 3 SIZE_{it} + 4 MtB_{it} + 5 FINANCE_{it} + 6 ROA_{it} + 7 ARINV_{it} + 8 MAO_{it} + 9 REPLAG_{it} + 10 CONSERVATISM * CG_{it} + 11 CG_{it} + it$$

تعریف متغیرهای پژوهش

۱- LAUDIT: لگاریتم طبیعی حق‌الزحمه حسابرسی برای سال t، ۲- BC-SCORE: شاخص اول محافظه‌کاری شرطی، ۳- AC-SCORE: شاخص دوم محافظه‌کاری شرطی، ۴- NC-SCORE: شاخص سوم محافظه‌کاری شرطی، ۵- BIGAF: متغیر مجازی که برای حسابرسی سازمان حسابرسی

عدد ۱ و در غیر این صورت عدد صفر منظور می‌شود، ۶- SIZE: لگاریتم طبیعی کل دارایی‌ها برای سال ۷،t - MTB: ارزش بازار حقوق صاحبان سهام تقسیم‌بر ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام برای سال ۸،t - FINANCE: متغیر مجازی که اگر بیش از ۱۰٪ افزایش در سهام منتشره و یا بیش از ۲۰٪ افزایش در بدهی بلندمدت وجود داشته باشد، عدد ۱ و در غیر این صورت عدد صفر منظور می‌شود، ۹- ROA: بازده دارایی‌ها معادل سود خالص تقسیم‌بر کل دارایی‌های شرکت، ۱۰- ARINU: مجموع حساب‌های دریافتی و موجودی‌های شرکت تقسیم‌بر کل دارایی‌ها، ۱۱- MAO: متغیر مجازی که اگر اظهارنظر حسابرسی، نامقبول باشد، عدد ۱ و در غیر این صورت عدد صفر منظور می‌شود، ۱۲- REPLAG: تعداد روزهای بین پایان سال مالی و تاریخ گزارشگری مالی، ۱۳- CG: شاخص کیفیت حاکمیت شرکتی که از چهار متغیر استفاده شده است: استقلال هیئت‌مدیره (درصد مدیران مستقل خارج از شرکت در هیئت‌مدیره BI)، اندازه هیئت‌مدیره (تعداد اعضای هیئت‌مدیره BS)، مالکیت نهادی (درصد سهام تحت تملک نهادها IO)، مالکیت عمده (درصد سهام تحت تملک صاحبان بیش از پنج درصد سهام شرکت‌ها MO).

جامعه‌ی آماری و نحوه‌ی انتخاب شرکت‌ها

جامعه‌ی آماری تحقیق حاضر شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران است. دوره مورد مطالعه سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۲ را در برمی‌گیرد و نحوه انتخاب شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران و روش گردآوری اطلاعات به شرح زیر است: (۱) به منظور قابلیت مقایسه اطلاعات، دوره مالی شرکت‌ها منتهی به پایان اسفندماه باشد، (۲) حداقل یک سال قبل از سال ۱۳۹۱ در بورس اوراق بهادار فعال بوده باشند، (۳) نوع فعالیت شرکت‌ها، سرمایه‌گذاری و واسطه‌گری مالی، لیزینگ و شرکت‌های بیمه، نباشد، (۴) اطلاعات موردنیاز تحقیق از شرکت‌ها در دسترس باشند. بنابراین، با اعمال شرایط مذکور و به دلیل محدودیت در دسترسی به داده‌های حق‌الزحمه حسابرسی، تعداد اعضای جامعه این تحقیق ۷۹ شرکت تعیین شده است.

آزمون فرضیه‌های پژوهش

قبل از برآزش الگوها لازم بود تا آزمون F لیمر به منظور بررسی استفاده از روش داده‌های تابلویی با اثرات ثابت در مقابل روش داده‌ای ترکیبی برای الگوی بالا انجام شود. نتایج حاصل از آزمون F لیمر برای الگوی تحقیق حاکی از رد فرضیه H_0 برای الگوی تحقیق، می‌باشد که لازم است برای انتخاب از بین الگوی داده‌های تابلویی با اثرات ثابت یا داده‌های تابلویی با اثرات تصادفی، آزمون هاسمن نیز انجام شود. نتایج حاکی از رد شدن فرضیه H_0 برای الگوهایی تحقیق بوده، در نتیجه الگوی داده‌های تابلویی با اثرات ثابت ارجح است. بنابراین، برای تخمین مدل‌های تحقیق از روش داده‌های تابلویی با اثرات ثابت استفاده شده است. نگاره شماره (۱) تخمین مدل‌های محافظه‌کاری را نشان می‌دهد. بر اساس جدول تخمین مدل‌های محافظه‌کاری، سطح معنی‌داری برای هر سه مدل معادل ۰/۰۰۰ می‌باشد که نشانگر معنی‌دار بودن مدل تخمینی است. با توجه به نتایج و ضرایب حاصل از تخمین مدل‌های تعدیل‌شده محافظه‌کاری، اقدام به آزمون فرضیه‌های تحقیق می‌شود.

نگاره شماره (۱): تخمین مدل‌های تعدیل شده محافظه‌کاری

مدل باسو-سود و بازده سهام			مدل اقلام تعهدی و جریان نقد			مدل عدم تقارن پایداری سود		
متغیرها	ضریب	SIG	متغیرها	ضریب	SIG	متغیرها	ضریب	SIG
RET	۰/۰۳	۰/۹۱	CFO	۰/۰۶	۰/۷۸	DN	۰/۲۷	۰/۵۰
DR	۰/۰۲	۰/۹۱	DC	-۰/۱۶	۰/۲۹	DN	-۰/۲۶	۰/۰۰
RET.SIZE	-۰/۰۱	۰/۹۵	DC.SIZE	۰/۰۱	۰/۳۹	DN.SIZE	۰/۰۱	۰/۰۰
RET.MTB	۰/۰۱	۰/۶۶	DC.MTB	۰/۰۱	۰/۲۲	DN.MTB	-۰/۰۰	۰/۰۵
RET.LEV	-۱/۰	۰/۳۸	DC.LEV	۰/۰۲	۰/۶۷	DN.LEV	-۰/۰۶	۰/۰۱
DR.RET	-۰/۴۴	۰/۵۴	CFO.DC	-۱/۹	۰/۱۴	DN.DN	-۰/۴۹	۰/۴۱
DR.RET.SIZE	۰/۰۴	۰/۴۵	CFO.DC.SIZE	۰/۰۵	۰/۵۹	DN.DN.SIZE	۰/۰۰	۰/۹۴
DR.RET.MTB	۰/۰۶	۰/۲۳	CFO.DC.MTB	-۰/۰۱	۰/۹۷	DN.DN.MTB	۰/۰۳	۰/۳۷
DR.RET.LEV	-۰/۲۲	۰/۵۲	CFO.DC.LEV	۱/۱	۰/۰۱	DN.DN.LEV	۰/۲۸	۰/۱۳
SIZE	۰/۰۱	۰/۵۰	SIZE01	۰/۰۱	۰/۱۳	SIZE02	۰/۰۳	۰/۰۰
MTB	۰/۰۰۲	۰/۳۵	MTB02	-۰/۰۴	۰/۰۰	MTB02	۰/۰۰	۰/۰۷
LEV	-۰/۳۵	۰/۰۳	LEV03	-۰/۱۰	۰/۰۰	LEV02	-۰/۰۹	۰/۰۰
DR.SIZE	۰/۰۱	۰/۲۱	CFO.SIZE	-۰/۰۱	۰/۵۵	DNITL.SIZE	-۰/۰۱	۰/۷
DR.MTB	-۰/۰۱	۰/۰۴	CFO.MTB	۰/۰۵	۰/۰۰	DNITL.MTB	-۰/۰۳	۰/۰۱
DR.LEV	-۰/۰۷	۰/۵۴	CFO.LEV	-۰/۹۰	۰/۰۰	DNITL.LEV	-۰/۲۶	۰/۰۲
C	۰/۱۹	۰/۴۵	C	۰/۱۰	۰/۰۲	C	-۰/۳۲	۰/۰۰
ضریب تعیین	۰/۶۴	۰/۵۶				۰/۶۷		
ضریب تعیین تعدیلی	۰/۵۳	۰/۵۵				۰/۵۸		
مقدار دوربین واتسون	۱/۸۹	۱/۵۱				۲/۳۰		
آماره F	۵/۵۶	۶۴/۴۴				۷/۲۶		
سطح معنی‌داری	۰/۰۰	۰/۰۰				۰/۰۰		

نگاره شماره ۲، نتایج حاصل از برآورد پارامترهای مدل‌های محافظه‌کاری برای حق‌الزحمه حسابرسی را نشان می‌دهد. برای این مدل‌ها، آماره دوربین واتسون به ترتیب برابر ۱/۶۷، ۱/۸۴، ۱/۷۲ است و خودهمبستگی جمله‌ای اخلاص رد می‌شود. مقدار احتمال مربوط به آماره F برای تصریح برابر ۱/۰۰۰ است و لذا فرض صفر مبنی بر خطای تصریح مدل رد می‌شود. در نتیجه، در سطح اطمینان ۹۹ درصد، معنی‌دار بودن مدل پذیرفته می‌شود. مقدار ضریب تعدیل شده مدل به ترتیب برابر با ۰/۷۸، ۰/۵۶ و ۰/۷۸ است. این آماره نشان‌دهنده این موضوع است که حدود ۷۸ و ۵۶ درصد تغییرات متغیر وابسته، به‌وسیله متغیر مستقل و کنترل قابل توصیف است. با توجه به نتایج ارائه‌شده در نگاره ۲، سطح

معنی‌داری برای شاخص‌های محافظه‌کاری کوچک‌تر از ۰/۰۵ (مدل با سو ۰/۰۰)، مدل اقلام تعهدی ۰/۱۶۶ و مدل پایداری سود ۰/۰۰) است، بنابراین رابطه معنی‌داری بین شاخص محافظه‌کاری مدل با سو و حق‌الزحمه حسابرسی به صورت معکوس وجود دارد دو رابطه معنی‌داری بین شاخص‌های محافظه‌کاری مدل اقلام تعهدی و مدل پایداری سود با حق‌الزحمه حسابرسی به صورت مستقیم وجود دارد.

نگاره شماره (۲): آزمون فرضیه اول تحقیق

متغیرها	مدل سود و بازده		مدل اقلام تعهدی		مدل پایداری سود	
	ضرایب	SIG	ضرایب	SIG	ضرایب	SIG
Conservatism	-۵/۵۹	۰/۰۰	۶/۳۷	۰/۰۲	۴/۰۱	۰/۰۰
BIGAF	۰/۴۸	۰/۰۰	۲/۶۶	۰/۰۲	۰/۵۱	۰/۰۰
SIZE	۲/۰۲	۰/۰۰	۷/۶۴	۰/۰۰	۱/۸	۰/۰۰
MTB	۰/۴۴	۰/۰۰	-۰/۱۸	۰/۳۰	-۰/۰۵	۰/۲۷
FINANCE	-۰/۳۳	۰/۰۳	-۰/۸۸	۰/۳۵	-۰/۱۷	۰/۱۲
ROA	۰/۲۱	۰/۰۵	۱/۲۶	۰/۰۶	۰/۱۸	۰/۰۷
ARINV	۰/۱۸	۰/۶۰	۰/۵۸	۰/۸۰	۰/۲۲	۰/۵۳
MAO	-۰/۴۷	۰/۰۰	-۱/۹	۰/۰۴	-۰/۴۵	۰/۰۰
REPLAG	۰/۰۰	۰/۰۹	۰/۰۳	۰/۱۳	۰/۰۰	۰/۰۹
C	-۱۵/۰۴	۰/۰۰	-۸۴/۶	۰/۰۰	-۱۰/۵۷	۰/۰۰
ضریب تعیین	۰/۷۸۲		۰/۶۲۰		۰/۷۵۸	
ضریب تعیین تعدیل شده	۰/۷۸۱		۰/۵۶۳		۰/۷۸۰	
مقدار دوربین و اتسون	۱/۶۷		۱/۸۴		۱/۷۱	
آماره F	۲۱/۱۲		۱۴/۳۶		۲۰/۸۸	
سطح معنی‌داری	۰/۰۰		۰/۰۰		۰/۰۰	

نگاره شماره ۳، نتایج حاصل از برآورد پارامترهای مدل محافظه‌کاری-عدم تقارن سود و بازده و اثر متقابل آن با شاخص‌های حاکمیت شرکتی را برای حق‌الزحمه حسابرسی نشان می‌دهد. برای این مدل‌ها، آماره دوربین و اتسون به ترتیب برابر ۱/۶۶، ۱/۶۵، ۱/۷۱، ۱/۶۷ است و خودهمبستگی جمله‌ای اخلاص رد می‌شود. مقدار احتمال مربوط به آماره F برای تصریح برابر ۰/۰۰ است و لذا فرض صفر مبنی بر خطای تصریح مدل‌ها رد می‌شود. در نتیجه، در سطح اطمینان ۹۹ درصد، معنی‌دار بودن مدل‌ها پذیرفته می‌شود. مقدار ضریب تعدیل شده مدل به ترتیب برابر با ۵۲، ۷۸، ۱/۷۸ و ۱/۷۸ است. این آماره نشان‌دهنده این موضوع است که حدود ۵۲ و ۷۸ درصد تغییرات متغیر وابسته، به وسیله متغیر مستقل و کنترل قابل توصیف است. ضرایب متقابل شاخص محافظه‌کاری-عدم تقارن سود و شاخص‌های حاکمیت شرکتی، حاکی از بی‌تأثیر بودن اثر متقابل مالکیت نهادی و استقلال هیئت‌مدیره با محافظه‌کاری بر

حق الزحمه حسابرسی می‌باشد. سطح معنی‌داری برای ضرایب مالکیت عمده و اندازه هیئت‌مدیره، نشانگر رابطه معنی‌داری اثر متقابل شاخص مالکیت عمده و اندازه هیئت‌مدیره با محافظه‌کاری بر حق الزحمه حسابرسی است در نتیجه نمی‌توان فرضیه دوم تحقیق را بر اساس شاخص اول محافظه‌کاری، رد کرد و همچنین بر اساس نتایج حاصله، اثر متقابل اندازه هیئت‌مدیره و شاخص محافظه‌کاری (۰/۰۳=سطح معنی‌داری و ۱/۳۳=ضریب) سبب تعدیل اثر محافظه‌کاری بر حق الزحمه حسابرسی (۰/۰۰=سطح معنی‌داری و ۱۶/۵۸=-ضریب) از رابطه منفی به رابطه مثبت شده است.

نگاره شماره (۳): آزمون فرضیه دوم با مدل تعدیل‌شده با سو، عدم تقارن سودبازده

متغیرها	مالکیت نهادی (IO)		مالکیت عمده (MO)		اندازه هیئت‌مدیره (BS)		استقلال هیئت‌مدیره (BI)	
	ضرایب	SIG	ضرایب	SIG	ضرایب	SIG	ضرایب	SIG
BCCORE	-۳/۹۱	۰/۶۳	-۰/۱۴	۰/۹۶	-۱۶/۵۸	۰/۰۰	-۵/۸۴	۰/۰۰
BIGAF	۱/۷۴	۰/۰۴	۰/۷۴	۰/۰۰	۰/۷۶	۰/۰۰	۰/۴۹	۰/۰۰
SIZE	-۰/۸۲	۰/۰۵	۲/۳۲	۰/۰۰	۳/۵۶	۰/۰۰	۲/۰۲	۰/۰۰
MTB	-۰/۸۴	۰/۰۸	۰/۳۸	۰/۰۰	۰/۶۱	۰/۰۰	۰/۴۵	۰/۰۰
FINANCE	۱/۱۱	۰/۲۱	-۰/۱۱	۰/۳۷	-۰/۶۸	۰/۰۰	-۰/۲۴	۰/۰۲
ROA	-۲/۷۹	۰/۰۰	۰/۲۸	۰/۰۴	۰/۰۷	۰/۳۳	۰/۲۱	۰/۰۵
ARINV	۲/۱۶	۰/۲۲	۱/۰۷	۰/۰۰	۰/۴۰	۰/۲۲	۰/۱۷	۰/۶۴
MAO	-۳/۹۰	۰/۰۰	-۰/۴۴	۰/۰۰	-۰/۲۸	۰/۰۲	-۰/۴۹	۰/۰۰
REPLAG	۰/۰۶	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۷	۰/۰۱	۰/۰۱	۰/۰۰	۰/۰۸
CG	۰/۰۷	۰/۰۰	-۰/۰۱	۰/۰۲	۱/۰۴	۰/۰۰	۰/۰۲	۰/۹۲
CG.BCSCORE	۰/۱۰	۰/۱۹	-۰/۰۹	۰/۰۳	۱/۳۳	۰/۰۰	۰/۴۳	۰/۸۳
C	۱۸/۵۴	۰/۰۰	-۱۸/۶۴	۰/۰۰	-۴۱/۴۱	۰/۰۰	-۱۵/۰۷	۰/۰۰
ضریب تعیین	۰/۵۸۰		۰/۷۸۵		۰/۷۹۱		۰/۷۸۵	
ضریب تعیین تعدیل‌شده	۰/۵۲۷		۰/۷۸۰		۰/۷۸۸		۰/۷۸۰	
مقدار دوربین واتسون	۱/۶۶۵		۱/۶۵۶		۱/۷۱۸		۱/۶۷۷	
آماره F	۱۲/۱۲۹		۲۰/۶۹		۳۴/۹۱۴		۲۰/۳۷۶	
سطح معنی‌داری	۰/۰۰		۰/۰۰		۰/۰۰		۰/۰۰	

نگاره شماره ۴، نتایج حاصل از برآورد پارامترهای مدل‌های محافظه‌کاری-اقدام تعهدی و اثر متقابل آن را برای حق الزحمه حسابرسی نشان می‌دهد. برای این مدل‌ها، آماره دوربین واتسون به ترتیب برابر ۱/۸۹، ۱/۸۲، ۱/۸۵، ۱/۸۶ است و خودهمبستگی جمله‌ای اخلاص رد می‌شود. مقدار احتمال مربوط به

آماره F برای تصریح برابر ۱۰۰۰ است و لذا فرض صفر مبنی بر خطای تصریح مدل‌ها رد می‌شود. در نتیجه، در سطح اطمینان ۹۹ درصد، معنی‌دار بودن مدل‌ها پذیرفته می‌شود. مقدار ضریب تعدیل‌شده مدل به ترتیب برابر با ۱/۶۶۷، ۱/۶۶۶ و ۱/۶۶۹ و ۱/۶۶۴ است. این آماره نشان‌دهنده این موضوع است که حدود ۶۶ درصد تغییرات متغیر وابسته، به‌وسیله متغیر مستقل و کنترل قابل توصیف است. با توجه به نتایج حاصله در نگاره (۴) برای ضریب متقابل شاخص محافظه‌کاری-اقدام تعهدی و شاخص‌های حاکمیت شرکتی، شواهد حاکی از بی‌تأثیر بودن اثر متقابل شاخص‌های حاکمیت شرکتی با شاخص محافظه‌کاری-اقدام تعهدی بر حق‌الزحمه حسابرسی می‌باشد. در نتیجه فرضیه دوم تحقیق بر اساس شاخص دوم محافظه‌کاری رد می‌شود.

نگاره شماره (۴): آزمون فرضیه دوم با مدل اقدام تعهدی و جریان‌های نقدی

متغیرها	مالکیت نهادی (IO)		مالکیت عمده (MO)		اندازه هیئت‌مدیره (BS)		استقلال هیئت‌مدیره (BI)	
	ضرایب	SIG	ضرایب	SIG	ضرایب	SIG	ضرایب	SIG
ACCORE	۵/۸۸	۰/۰۵	۹/۶۸	۰/۲۱	۱۳/۴۱	۰/۴۲	۱۱/۵۲	۰/۰۰
BIGAF	۲/۴۸	۰/۰۴	۳/۰۸	۰/۰۱	۲/۷۷	۰/۰۱	۲/۲۸	۰/۰۲
SIZE	۷/۴۶	۰/۰۰	۷/۶۹	۰/۰۰	۸/۱۳	۰/۰۰	۷/۴۲	۰/۰۰
MTB	-۰/۱۸	۰/۳۴	-۰/۱۸	۰/۳۱	-۰/۱۶	۰/۳۵	-۰/۲۰	۰/۲۸
FINANCE	-۰/۸۱	۰/۳۹	-۰/۷۹	۰/۴۰	-۰/۹۳	۰/۳۲	-۰/۹۲	۰/۳۴
ROA	۱/۰۴	۰/۱۸	۱/۶۷	۰/۰۲	۰/۹۰	۰/۱۹	۱/۲۳	۰/۰۷
ARINV	۰/۹۸	۰/۶۶	۱/۳۹	۰/۵۴	۰/۱۹	۰/۹۳	۰/۴۹	۰/۸۳
MAO	-۱/۸۸	۰/۰۵	-۱/۸۵	۰/۰۵	-۱/۵۰	۰/۱۲	-۱/۹۹	۰/۰۴
REPLAG	۰/۰۲	۰/۲۴	۰/۰۳	۰/۱۷	۰/۰۲	۰/۳۵	۰/۰۳	۰/۱۷
CG	-۰/۰۶	۰/۰۵	-۰/۱۱	۰/۰۹	۰/۲۴	۰/۹۰	-۷/۷۰	۰/۰۷
CG.ACSCORE	-۰/۰۱	۰/۷۷	-۰/۰۴	۰/۶۴	-۱/۱۶	۰/۶۹	-۱۲/۰۴	۰/۰۶
C	-۷۹/۸	۰/۰۰	-۷۶/۵	۰/۰۰	-۹۱/۱	۰/۰۰	-۷۸/۳۱	۰/۰۰
ضریب تعیین	۰/۷۲۴		۰/۷۲۴		۰/۷۲۶		۰/۷۲۲	
ضریب تعیین تعدیل‌شده	۰/۶۶۷		۰/۶۶۶		۰/۶۶۹		۰/۶۶۴	
مقدار دوربین و اتسون	۱/۸۹۴		۱/۸۲۳		۱/۸۵۴		۱/۸۶۳	
آماره F	۱۴/۲۹		۱۴/۲۱۸		۱۴/۴۷		۱۴/۱۱	
سطح معنی‌داری	۰/۰۰		۰/۰۰		۰/۰۰		۰/۰۰	

نگاره شماره ۵، نتایج حاصل از برآورد پارامترهای مدل‌های محافظه‌کاری-عدم تقارن پایداری سود و اثر متقابل آن را برای حق‌الزحمه حسابرسی نشان می‌دهد. برای این مدل‌ها، آماره دوربین واتسون به ترتیب برابر ۱/۷۲، ۱/۶۷، ۱/۷۳، ۱/۷۱ است و خودهمبستگی جمله‌ای اخلاص رد می‌شود. مقدار احتمال مربوط به آماره F برای تصریح برابر ۰/۰۰ است و لذا فرض صفر مبنی بر خطای تصریح مدل‌ها رد می‌شود. در نتیجه، در سطح اطمینان ۹۹ درصد، معنی‌دار بودن مدل‌ها پذیرفته می‌شود. مقدار ضریب تعدیل‌شده مدل به ترتیب برابر با ۷۷۸/۷، ۷۸۸/۷ و ۷۸۸/۷ است. این آماره نشان‌دهنده این موضوع است که حدود ۷۷ و ۷۸ درصد تغییرات متغیر وابسته، به وسیله متغیر مستقل و کنترل قابل توصیف است.

نگاره شماره (۵): آزمون فرضیه دوم با مدل پایداری سود

متغیرها	مالکیت نهادی (IO)		مالکیت عمده (MO)		اندازه هیئت‌مدیره (BS)		استقلال هیئت‌مدیره (BI)	
	ضرایب	SIG	ضرایب	SIG	ضرایب	SIG	ضرایب	SIG
NCCORE	۸/۵۳	۰/۰۰	۱۱/۰۴	۰/۰۵	۳۶/۵۲	۰/۰۰	۵/۴۰	۰/۰۰
BIGAF	۰/۵۴	۰/۰۰	۰/۶۸	۰/۰۰	۰/۷۵	۰/۰۰	۰/۴۹	۰/۰۰
SIZE	۲/۲۲	۰/۰۰	۲/۰۷	۰/۰۰	۲/۶۴	۰/۰۰	۱/۸۳	۰/۰۰
MTB	-۰/۱۶	۰/۰۰	-۰/۱۳	۰/۰۲	-۰/۰۵	۰/۳۱	-۰/۰۸	۰/۱۰
FINANCE	-۰/۲۱	۰/۰۷	-۰/۰۶	۰/۶۵	-۰/۳۴	۰/۰۰	-۰/۱۵	۰/۱۸
ROA	۰/۰۰	۰/۹۷	۰/۲۹	۰/۰۳	۰/۰۹	۰/۳۴	۰/۱۷	۰/۰۸
ARINV	۰/۹۹	۰/۰۰	۱/۱۰	۰/۰۰	-۰/۱۲	۰/۶۴	۰/۲۱	۰/۵۵
MAO	-۰/۴۰	۰/۰۱	-۰/۳۲	۰/۰۱	-۰/۳۳	۰/۰۲	-۰/۴۳	۰/۰۰
REPLAG	۰/۰۱	۰/۰۳	۰/۰۱	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۰۱	۰/۰۰	۰/۰۹
CG	-۰/۰۴	۰/۰۰	-۰/۰۴	۰/۰۱	-۰/۳۲	۰/۱۹	-۰/۴۸	۰/۴۷
CG.NCScore	-۰/۰۷	۰/۰۶	-۰/۱۰	۰/۱۸	-۵/۸۷	۰/۰۰	-۲/۱۲	۰/۴۴
C	-۱۴/۳	۰/۰۰	-۱۱/۵	۰/۰۰	۱۹/۸۳	۰/۰۰	-۱۰/۶	۰/۰۰
ضریب تعیین	۰/۷۸۳		۰/۷۹۱		۱/۷۹۱		۱/۷۸۶۱	
ضریب تعیین تعدیل‌شده	۰/۷۷۸		۰/۷۷۸		۰/۷۸۸		۰/۷۸۲	
مقدار دوربین واتسون	۱/۷۲۲		۱/۶۷۷		۱/۷۳۹		۱/۷۱۳	
آماره F	۱۸/۱۹		۳۴/۴۶		۳۳/۸۲		۲۱/۸۲	
سطح معنی‌داری	۰/۰۰		۰/۰۰		۰/۰۰		۰/۰۰	

با توجه به نتایج حاصله در نگاره (۵) بر اساس ضریب متقابل شاخص محافظه‌کاری-پایداری سود و شاخص‌های حاکمیت شرکتی، شواهد حاکی از بی‌تأثیر بودن اثر متقابل شاخص‌های حاکمیت شرکتی

مالکیت نهادی، مالکیت عمده و استقلال هیئت‌مدیره با شاخص محافظه‌کاری-پایداری سود بر حق‌الزحمه حسابرسی می‌باشد ولی اثر متقابل اندازه هیئت‌مدیره و محافظه‌کاری-پایداری سود ($=/0000$ = سطح معنی‌داری و $-5/87$ = ضریب)، معنی‌دار بوده و سبب تعدیل اثر معنی‌داری و مثبت محافظه‌کاری-پایداری سود بر حق‌الزحمه حسابرسی ($=/000$ = سطح معنی‌داری و $-36/52$ = ضریب) شده است.

نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش بررسی رابطه بین محافظه‌کاری مشروط و حق‌الزحمه حسابرسی و همچنین بررسی نقش تعدیل‌کنندگی کیفیت نظام راهبری شرکتی در رابطه بین آن‌هاست. نتیجه آزمون فرضیه‌های پژوهش با استفاده از مدل اثرات تصادفی و حداقل مربعات تعمیم‌یافته برآوردی (EGLS)، نشان می‌دهد که محافظه‌کاری مشروط بر حق‌الزحمه حسابرسی تأثیر معنی‌داری دارد؛ به‌گونه‌ای که شاخص محافظه‌کاری-عدم تقارن سود رابطه‌ی منفی معنی‌دار و شاخص‌های محافظه‌کاری-اقدام تعهدی و جریان‌های نقدی و عدم تقارن پایداری سود، رابطه‌ی معنی‌دار مثبتی دارند. بنابراین بر اساس مدل محافظه‌کاری-عدم تقارن سود، فرضیه اول پژوهش تأیید که موافق با نتایج مارک و همکاران [19]، لی و همکاران [15] و لیم [18] می‌باشد و بر اساس مدل‌های محافظه‌کاری-اقدام تعهدی و جریان‌های نقدی و عدم تقارن پایداری سود، فرضیه اول پژوهش رد می‌شود که این نتیجه در رابطه با مدل عدم تقارن سود، موافق و دو مدل دیگر، مخالف با نتیجه پژوهش لی و همکاران [15] می‌باشد. دلیل این امر می‌تواند این باشد که حسابرسان هنوز از عدم تقارن سودبازده سهام به‌عنوان شاخص محافظه‌کاری مشروط، بهره می‌گیرند. طبق نتایج حاصله برای فرضیه دوم پژوهش بر اساس مدل‌های تعدیل‌شده محافظه‌کاری، در هر موردی که اثر متقابل بین شاخص‌های حاکمیت شرکتی و شاخص‌های محافظه‌کاری معنی‌دار بوده، این اثر سبب تعدیل رابطه بین محافظه‌کاری و حق‌الزحمه حسابرسی شده است که این نتیجه مطابق با نتایج تحقیقات لی و همکاران [15] و تا حدی مطابق با نتایج تای و کونتیسک [23] و بو و شارما [8] می‌باشد. ولی به‌طور کلی با توجه به نتایج حاصل برای فرضیه دوم پژوهش که نشانگر عدم هماهنگی بین نتایج آماری پژوهش است، می‌توان این نتیجه را به دلیل عدم هماهنگی بین شاخص‌های محافظه‌کاری شرطی در بین شرکت‌های ایرانی و کارایی ضعیف بازار سرمایه ایران دانست که احتمالاً مدل‌های تعدیلی محافظه‌کاری، کارایی لازم را نداشته و باعث انحراف نتایج شده است و مانع از یک نتیجه‌گیری کلی و اظهارنظر صریح در رابطه با اثر مستقیم یا غیرمستقیم شاخص‌های حاکمیت شرکتی می‌شود.

فهرست منابع

۱. ابراهیمی کردلر، علی، حیدری رستمی، کرامت‌الله، عمرانی، حامد (۱۳۹۲). "تأثیر ترکیب هیئت‌مدیره بر محافظه‌کاری و به‌هنگام بودن شناسایی و گزارش اخبار خوب و بد در

- شرکت‌های پذیرفته‌شده بورس اوراق بهادار تهران". **تحقیقات حسابداری و حسابرسی**، انجمن حسابداری ایران، سال دوم، شماره ۵، ص ۶۲-۳۸.
۲. حسینی، سیدعلی، رازانی، سارا (۱۳۹۴). "بررسی تأثیر محافظه‌کاری بر کیفیت سود در شرکت‌های پذیرفته‌شده بورس اوراق بهادار تهران". **تحقیقات حسابداری و حسابرسی**، انجمن حسابداری ایران، سال هفتم، شماره ۲۷، ص ۶۷-۵۴.
۳. خواجه‌وی، شکرالله و ابراهیمی، مهرداد (۱۳۹۴). "کیفیت حسابرسی و محافظه‌کاری: شواهدی از شرکت‌های پذیرفته‌شده بورس اوراق بهادار تهران". **تحقیقات حسابداری و حسابرسی**، انجمن حسابداری ایران، سال هفتم، شماره ۲۷، ص ۱۹-۴.
4. Ahmed, Anwer, S and Duellman, Scott, (2005) « 'Evidence on the Role of Accounting Conservatism in Corporate Governance », Working Paper Syracuse University.
5. Ashbaugh H., R. LaFond, and B. Mayhew. (2003). 'Do nonaudit services compromise auditor independence? Further evidence'. **The Accounting Review** 78(3): 611-639.
6. Ball, R., and L. Shivakumar.(2005). 'Earnings quality in U.K. private firms'. **Journal of Accounting and Economics**, 39: 83-128.
7. Basu, Sz (1997). 'The conservatism principle and the asymmetric timeliness of earnings'. **Journal of Accounting and Economics**, 24: 3-27.
8. Boo, e.f., D.sharma. (2008)." The Association Between Corporate Governance and Audit Fee of Bank Holding Companies". **Corporate governance**.vol 8. No 4
9. Chi, Wuchun, Liu, Chiawen. and Wang, Taychang (2009). 'What Affects Accounting Conservatism: A Corporate Governance Perspective' **Journal of Contemporary Accounting & Economics**, Vol.5(1), pp.47-59.
10. Desender, K., Aguilera, R., Crespi, R& ,Garcia-Cestone, M. (2011). 'Board Characteristics and Audit Fees: When Does Ownership Matter' .?
11. Ferdinand, gul. Bin, srinidhi., Tony. Shieh. (2002). 'The Asian Financial Crisis, Accounting conservatism And Audit Fees.Evidence From Hong Kong'.
12. Griffin, P., D. Lont and Y. Sun, (2008). 'Corporate governance and audit fees: evidence The countervailing relations.Journal of Contemporary' **Accounting & Economics**, 4(1): 18-49.
13. Gul, F.A. and J. Goodwin. (2010). 'Short-term debt maturity structures, credit ratings, and the pricing of audit services'. **The Accounting Review**, 85(3): 877-909.
14. Hemmer, T.,Chen, Q., & Zhang, Y. (2007), 'On the relation between conservatism in accounting standards and incentives for earnings management', **Journal of Accounting Research**, Vol. 45, No. 3, pp. 541-65.
15. Hye Seung "Grace" Lee, Xu Li, Heibatollah Sami. (2013). 'Conditional Conservatism and Audit Fees'.

16. Johnstone, K. M., and J. C. Bedard. (2004). 'Earnings manipulation risk, corporate governance risk, and auditors' planning and pricing decisions'. **The Accounting Review** 78 (4): 1003-1025.
17. Khan, M., and R. L. Watts. (2009). 'Estimation and empirical properties of a firm-year measure of accounting conservatism'. **Journal of Accounting and Economics**, 48: 132-150.
18. Lim, Roslinda (2009) « 'The Relationship Between Corporate Governance and Accounting Conservatism' » **The University of New South Wales**.
19. Mark L. DeFond, Chee Yeow Lim, and Yoonseok Zang. (2012). 'Do Auditors Value Client Conservatism?' University of Southern California.
20. Masoodul Hassan, Saad Hassan, Asghar Iqbal and Muhammad Farooq Ahmed Khan. (2014). 'Impact of Corporate Governance on Audit Fee: Empirical Evidence from Pakistan'. **World Applied Sciences Journal** 30 (5): 645-651.
21. Seetharaman, A., F. Gul, and S. Lynn.(2002). 'Litigation risk and audit fees: Evidence from UK firms cross-listed on US markets'. **Journal of Accounting and Economics**, 33 (February)91-115.
22. Sun, Fang. Wu, Fengyun. and Li, Sherry F. (2014). 'CEO Inside Debt and Audit Fees'. **International Journal of Auditing**.
23. Thai, Kriengkrai, and Kuntisook, Kiatniyom (2009). 'Accounting Conservatism and Controlling Shareholder Characteristics: Empirical Evidence from Thailand' »<http://www.ssrn.com>.
24. Verrecchia, R.& Guay,W. R. (2006), 'Discussion of an economic framework for conservative accounting and Bushman and Piotroski (2006)', **Journal of Accounting and Economics**, Vol. 42, pp. 149-65.
25. Whisenant, S., S. Sankaraguruswamy, and K. Raghunandan.(2003). 'Evidence on the joint determination of audit and non-audit fees'. **Journal of Accounting Research**, 41(4): 721-74.

The Effect of Conditional Conservatism on Audit Fees of listed Companies in Tehran Stock Exchange

Seiied Hossein Sajadi (PhD)¹

Full professor in Accounting. Faculty of Economic and Social Sciences, Shahid Chamran University, Ahvaz, Iran

Rahim Bonabi Ghadim²©

PhD in Department of accounting, Hashtroud Branch, Islamic Azad University, Hashtroud, Iran

(Received: 13 February 2016; Accepted: 30 May 2016)

The main propose of this research is the analyses of effect of Conditional Conservatism on Audit Fees of listed companies in Tehran Stock Exchange. In this study, The impact of conditional conservatism based on three models of a) Basu (1997) standard regression, b) the accruals–cash flows–based model, and c) the current and lagged earnings–changes model as well as their interaction with corporate governance indicators on audit fees for the 79 companies listed on the Stock Exchange, between the years 1391-1386, which were selected by random removal method, Has been investigated. Chow test are used to determine whether data are homogeneous or heterogeneous. The results of this test, indicate that either the regression method or form of panel data should be used. For panel data, to estimate the research model using the Eviews7 software, fixed effects and random effects models were used. The results show that the Conditional conservatism has a significant effect on audit fees. Interaction effect of conservatism models whit corporate governance indicators on audit fees, in total is not significant and on cases where the significance, this work is modify the audit fees.

Keywords: Conditional Conservatism, Audit Fees, Corporate Governance, Independence of the Board.

---

¹ sajadi@scu.ac.ir

² rahim.bonabi@yahoo.com © (Corresponding Author)